

Petrželka, Josef; Krob, Josef; Fořt, Bohumil

Rozhovor s Josefem Krobem a Bohumilem Fořtem

Studia philosophica. 2020, vol. 67, iss. 2, pp. 99-118

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SPh2020-2-14>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/143638>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Rozhovor s Josefem Krobem a Bohumilem Fořtem

Interview with Josef Krob and Bohumil Fořt

Josef Petrželka

Pozvání k dalšímu rozhovoru přijali prof. Josef Krob z naší katedry a prof. Bohumil Fořt z Ústavu jazykovědy a baltistiky. Také oni se museli vypořádat s otázkami podobnými těm v předchozích rozhovorech, ale navíc si ještě sami navzájem kladli další otázky, čímž mne velmi potěšili, i touto cestou jim za to děkuji. Rozhovor byl proto delší a zůstal delší i po zpracování.¹ Doufám, že se čtenářům bude líbit stejně jako mně.

Josef Krob (*1956) vystudoval filosofii a historii na FF MU, po krátkém studijním pobytu na VUT působí od r. 1984 na Katedře filozofie² téže fakulty. V letech 2006–2014 zastával funkci děkana této fakulty. Odborně se věnuje především ontologickým a gnoseologickým tématům s důrazem na filosofickou reflexi poznatků přírodních věd, zvláště kosmologie a fyziky.³

Bohumil Fořt (*1973) vystudoval češtinu a matematiku na PedF JU v Českých

Budějovicích a pak v postgraduálním studiu na FF UK v Praze teorii literatury. Studoval i na naší katedře. Badatelsky se věnuje mj. teorii literatury, narativní teorii, naratologii, sémiotice literatury, teorii fikčních světů, literárnímu realismu.

Proč by tento rozhovor měl někoho zajímat?

Josef Petrželka (P): Mám připraveny otázky jednak podobné těm, které byly v předchozích rozhovorech, ale snažil jsem se zařadit i otázky, které se budou více týkat vašich zájmů. Úplně ideální by pro mě bylo, kdybyste potom zjistili, že máte sami nějaké zajímavější otázky, než jsou ty mé, a že byste si je sami kladli a odpovídali na ně. Pokud...

Josef Krob (K): Já bych tedy hned měl otázku...

P: Dobře, budeš mít prostor.

Bohumil Fořt (F): Jako na mě?! (*smích*)

K: Ne, na Josefa.

P: Na mě ne. Já jsem tazatel, dotazováni jste vy, vy tady máte sdělovat rozumy.

K: Hm. Ale právě s tím ta má otázka souvisí.

P: Ano? Tak dobře, začni.

K: Proč si myslíš, že by to někoho mělo zajímat? Tím nás vlastně nasměruješ, o čem bychom tak mohli mluvit.

F: Dobré.

P: To je jednoduchá odpověď – zajímá

1 Otázky zazněly opět „živě“, byly i tentokrát zaznamenány v podobě zvukového záznamu, který byl následně – tentokrát za vydatné pomoci Matěje Troupa (jemuž zase pomohla umělá inteligence) – zpracován a upraven do předkládané podoby.

2 Slovo „filozofie“ a slova odvozená píšu jako anti-káif s „s“, pouze v oficiálních názvech a označeních (katedry, fakulty...) respektuji případné „z“.

3 Podrobnější údaje viz GABRIEL, Jiří – ZOUHAR, Jan – PAVLINCOVÁ, Helena – KROB, Josef (eds.). *Slovník českých filozofů*. Brno: Masarykova univerzita 1998. On-line verze viz <https://filozofie.phil.muni.cz/vyzkum/publikace/scf>.

to mě. A já přiznávám, že tak trošku zneužívám funkci výkonného redaktora, dělám tyto rozhovory, abych se dozvěděl filosoficky osobnější věci, na které by se člověk jinak nemohl tak snadno zeptat. A samozřejmě doufám, že podobně zvědaví mohou být i někteří čtenáři *Studia philosophica* a pak je to snad zajímavé i pro ně. To je moje motivace k tomuto počínu.

Jaký je váš vztah k filosofii? Jak jste se k filosofii dostali?

P: Jestli je to prozatím z vaší strany vše, tak položím první otázku. Ta bude pro každého z vás trošku jiná. Týká se cesty k filosofii nebo obecně vztahu k filosofii. U Josefa je vztah k filosofii evidentní, asi by se dalo říct celoživotní. O tobě, Bohumile, vím, že máš vztah k filosofii jednak z dřívějšíka a jednak se vlastně zabýváš tématem, které má přinejmenším velice blízko k filosofii. Otázka pro tebe by proto zněla: Mohl bys nějak popsat nebo vysvětlit svůj vztah k filosofii? A pro Josefa: Jak ses k filosofii dostal?

K: Dobře, já začnu. Ty jsi řekl, že ten můj vztah je celoživotní a evidentní, ale ono to tak docela není, protože se to odvíjí samozřejmě od vstupu na vysokou školu a v mém případě to bylo v roce 76. A zkuste si představit, jak se v té době dá vybudovat vztah k filosofii tak, jak si ji představujeme dneska. Já jsem chtěl jít studovat dějepis a chemii – žádnou filosofii, nic takového, ale ta kombinace tehdy byla nepřípustná. Kombinovat studium mezi fakultami se tehdy nenosilo, takže jsem zvolil dějepis a hledal jsem, co k tomu, a nabídlá se mi filosofie. Ale pořád jsem chtěl dělat historii. Když jsem se

tady setkal s historiky po všech možných stránkách a oni mi ukázali, že ta historie, jak jsem si ji představoval, není takový romantický obor, tak mě to přešlo.

Zbyla mi tedy filosofie jako druhý obor, který se dostal na první místo. Přitom jsem zjistil, že se za tím může skrývat i mnohem víc, než bylo v učebnicích občanské nauky a podobně, a že se dokonce můžu vrátit k tomu svému původnímu záměru – což byl zájem o přírodní vědy – a že existuje něco jako filosofie přírodních věd, spojení na fyziku, kosmologii i další přírodní vědy. A pak už to jelo v podstatě samo.

F: Moje cesta nebyla tak přímočará. Já jsem se naopak na filosofii hlásil a chtěl jsem ji studovat od počátku, ale nebylo mi to umožněno, několikrát jsem se nedostal. Mezitím jsem začal studovat češtinu, matematiku, občanku v Českých Budějovicích, čehož do dneška nelituji. S filosofií to u mne bylo takové vzájemné mňjení – když jsem ji chtěl studovat, tak jsem nemohl a nebylo mi to umožněno, a ve chvíli, kdy jsem ji vlastně začal studovat (to bylo až v roce 96 v Brně), už jsem se začal profilovat trochu jiným směrem, k literární teorii obecně. To neznamená, že bych ztratil s filosofií kontakt, ale je tady to vzájemné mňjení.

Jak jsi sám naznačil, v tom, co dělám, se filosofií nevyhnu, jsem svým způsobem takový samouk. Byť jsem nedostudovaný filosof, tak je důležité zdůraznit, že pořád s filosofií nějak komunikuji.

Co je filosofie?

P: Dobře, děkuji. Teď bude několik otázek, které se týkají právě filosofie už ne tak úplně osobně, ale zato i trochu

teoreticky. Ta první je asi moje nejoblíbenější a určitě ji budete mít taky rádi: Co je podle vás filosofie?

F (*ke K*): Konečně tě někdo zkouší. (*smích*)

K (*poťouchle se usmívá*): Dej tam do závorcky: Poťouchle se usmívá.

P: Ano, dobře, budu tam dávat takové poznámky.

K: Já si myslím, že to dokresluje to mluvené slovo, které samozřejmě nemůže přenést všechnu tu intonaci a výraz tváře a podobně, takže je dobré to okomentovat.

Co to je filosofie? Filosofie je jeden z mála oborů, jestli ne jediný, který si vlastně dělá starosti sám se sebou, co je zač. U jiných disciplín to tak časté není a u přírodovědných, které mě zajímají, vůbec ne – fyzika si nedělá starosti s tím, co je to fyzika, má svůj předmět, má problém, má otázky, snaží se najít odpovědi. Ono by se možná dalo říct, že u filosofie to zas tak rozdílné není, taky má problém, otázky, ale nejsem si už tak jistý, jestli chce najít odpovědi, jestli jí nejde spíš o to umět se dobře zeptat, umět se dobře podívat... – a teď na co? Na sebe, na svět, na ostatní lidi, na jednání těchto lidí, jak se věci ve světě hýbou – a umět položit tu otázku. Často se říká, že filosofie znamená umět se taky podívat nad světem nebo umět definovat svůj vztah ke světu a ostatním lidem.

Jistě, to všechno tam může patřit a na filosofii je asi kouzelné to, že si každý může vybrat svou oblast zájmu a to rozpracovávat a tam možná někdy zkusit i nabídnout odpověď. Ta ovšem nebude nikdy definitivní, protože je to hodně často věc jakéhosi nastavení životních zkušeností. V mnoha ohledech se velmi těžko

argumentuje tak, aby to bylo jednoznačné, i když bychom ve filosofii taky měli rádi jasná stanoviska, byli systematičtí, racionální, používali platné argumenty. Ale to je pro některé zase jenom jedna část filosofie, jak si ji představují oni.

Takže filosofie je velmi komplexní pohled na svět a člověka ve světě a jeho vztah ke všemu okolo něj.

F: Já nevím, co je filosofie, ale odpovím na trošku jinou otázku, jestli můžu: Co je filosofie pro mě? Já jako nepraktikující filosof netrénuji a nehraji s filozofy tu jejich hru, a proto si nepokládám takové otázky, jaké si pokládají oni. Pro mne je to vlastně pořád to, co říkal Josef – říkals „podivování se“?

K: Je to jedna ze součástí, určitě.

F: Protože filosofie pro mě zůstala koníčkem, tak pro mě tohle hodně plní.

Ale pro mě ta filosofie znamená ještě něco, čemu neunikneš, když děláš to, co já – nějakou literární teorii nebo literární ontologii. Takže vlastně filosofie je pro mě jednak odpovídání na otázky, které si nekladu, ale zároveň dokáže odpovědět i na otázky, které si kladu. Díky vývoji, kterým filosofie prošla, díky jejímu sepětí s poetikou nebo dějinami poetiky, s dějinami sémiotiky atd. Filosofie v těchto oblastech vlastně klade obecnější otázky než třeba literární teorie. Je moc dobře, že ty dvě disciplíny spolu nějak komunikují. Není moc dobře, když je literární teorie „přefilosofovaná“, ale samozřejmě je dobře, když se o něco umí opřít – filosofie má větší tradici, má větší základnu, je obecnější.

Takže pro mě je filosofie velká metodologická pomocnice, filosofie vlastně pro mě ztělesňuje nějaké metodologické tázání, metodologický fundament, nějaký

vokabulář nebo množinu možných přístupů, což se asi vlastně nějakým způsobem vztahuje k tomu tázání, k tomu odpovídání na otázky.

K: Když si Bohumil všiml toho slova podivování se, já bych to slovo chtěl ještě upřesnit. Ten údiv a podiv nad okolím se často zmiňuje, když se hovoří o tom, co to je filosofie, ale já bych to zpřesnil. Není to jakýkoliv údiv, ale kompetentní údiv, to znamená: Nejdřív si něco zjistím, nastuduju a z toho mi něco vyjde, že něčemu rozumím a něčemu ne, nikam dál se už nedostanu, protože to prostě není známo nebo já mám nějaké limity, nějaké meze. A tam se začnu podívat nad tím, jak na to kdo přišel, jak je to udělané, jaké cesty myšlení někoho dovedly až sem – a to je ten údiv, který mám na mysli. Čili není to jenom prosté „podívám se kolem sebe, vtevuřu ústa údivem a jéééé, co to je tady?“, tak to rozhodně ne.

P: Můžu tohle taky okomentovat nějakou poznámkou?

K: Okomentuj to – „předvádí otevřená ústa“.

F: Ano, já jsem samozřejmě to myslel takhle, jak ty to říkáš.

K: Já tomu věřím, já to říkám pro Josefa, který byl ten zvědavý.

P: Pro čtenáře.

K: Ten tady momentálně není.

F: Jako kdyby si Josef náhodou myslel, že jsi prošťáček.

P: Podle toho výrazu... (*smích*) Jestli jsem to všechno stihl zpracovat, tak jste vlastně chápali filosofii spíše jako něco, co má blízko k teoretické činnosti, a právě proto další otázka zní: Je pro vás nebo podle vás filosofie užitečná i v reálném životě a reálném světě?

Je filosofie užitečná i v reálném životě a reálném světě?

K: To je samozřejmě jedna z nejzákladnějších otázek, a dokonce bych řekl, že to je v mnoha ohledech invektiva – co to znamená „být užitečný“? Ale dobře, abych se pokusil odpovědět, provedl bych jedno zúžení – když jsi říkal, že je to teoretická činnost, jasně, ale ne jakákoliv teoretická činnost. Ta filosofie, která mě oslovuje nebo kterou já bych chtěl provozovat nebo o kterou bych se vůbec chtěl zajímat, je racionální teoretická činnost, nikoliv – Bohumil promine – nikoliv básničky.

F: Já nemám co promíjet, v pohodě.

K: Víme dobře, že existují filosofické „systémy“, které si myslí, že jsou systémy, ale při tom jsou to vlastně vyprávěnky, je to sbírka všelijakých pocitů, názorů, přesvědčování někoho o tom, že mé vidění světa je asi to dobré a následováníhodné. Ale jsou to vlastně básničky nebo poezie, imprese, nebo jak by se to všechno dalo nazvat. Já preferuju racionální systém, kde se mnohem více můžeme spolehnout na vědění z ostatních oborů, kde to dokážeme nějakým způsobem vstřebat, interpretovat, seskládat, třeba se i kompetentně podívat nebo položit další otázky, které už si ty další obory nekladou, protože mají za hotové, že jedna a jedna jsou dvě, a neptají se proč, jak na to kdo přišel, co to vlastně znamená ta jedna, jestli to děláme dobře, jestli nám to někde nehapruje, neublíží, jak to vlastně funguje.

A v tomto smyslu si myslím, že to může být užitečné, protože to kultivuje naše myšlení, učí nás to, jak nepřijímat všechno na první dobrou, i když se to zdá být zřejmé, ale přece jenom to obejít ze všech

stran a ujistit se, že tomu tak je, nenechat to na sebe působit, aniž bych to nepro-
věřil.

Jestli je to užitečné, nebo není – někdy to může být obtěžující. Samozřejmě se s tím nedá žít v každodenním životě – nemůžeme každý den vstávat a říkat: Opravdu ten budík zvonil, nebo to byl jen klam? Takhle to samozřejmě nemůže fungovat. Takže opatrně s tou užitečností.

Nebo by se dalo odpovědět ještě radikálněji: Proč by muselo být všechno nějak užitečné? Nestačí, že mi to dělá radost, že to uspokojuje a že užitek už je v tom, že mě to třeba nějak naladí? Jak by někteří řekli: Srovná mi to čakra nebo co, jak chcete.

P: Pořád jsme ještě v té racionální části? (*smích*)

K: To byla nabídka té druhé straně, aby se tam taky trochu našli. (*smích*) Prostě mě to může uvést do souladu s tím, s čím se setkávám, a to je taky užitečné.

P: Dobrá, díky.

F: Já ještě jednou musím zdůraznit, že na rozdíl od Josefa mám jinou výchozí pozici. Škoda, že jsi nezmínil taky to, že ti filosofie platí účty, to je přece velice užitečná věc.

K: To není filosofie, to je učení filosofii.

F: Dobře, dobře. Každopádně napros-
to souhlasím s tím, co říkal Josef.

Já ještě tam vidím jednu věc, kterou Josef taky zmínil, a jenom ji rozvedu. Protože jsem primárně z jiného oboru, tak filosofie pro mne funguje jako určitá zásobárna nějakých nejenom abstraktních, ale i nějakých dejme tomu praktických vědomostí, strategií a myslím, že vlastně její praktičnost spočívá v tom, že někomu může propojit zdánlivě nesouvisející jevy

a disciplíny, které ať už se, jak říkal Josef, tážou samy po sobě, nebo netážou, ale filosofie to dělá v mnoha ohledech za ně. Třeba co se týče literatury – filosofické tázání o literatuře jako ontologie literatury atd. je sice teoretická činnost, ale s určitým praktickým přesahem do dalších disciplín.

V čem spočívá „kultivační“ funkce filosofie?

P: Díky. Já se tady zastavím, protože ty jsi, Josefe, použil slovo „kultivuje“ – že filosofie nějakým způsobem někoho kultivuje. Stejně slovo použil u podobné otázky určitě Jirka Svoboda, určitě Honza Zouhar, možná ještě někdo další. Co to znamená, že filosofie někoho kultivuje? V jakém smyslu a – když už jsme u té užitečnosti – proč je užitečné někoho kultivovat?

K: To si musím trochu rozmyslet. Nejdřív bych asi řekl, co to není. Co mám na mysli, není kultivace ve smyslu obecně chápaného výrazu vzdělávání, i když to je také jistá kultivace. Když se vzděláváme, taky nás to obohacuje, je to také kultura, vylepšování a podobně. Ale kultivace v tom smyslu, jak jsem to použil u filosofie, znamená, že nás to upozorňuje na věci, které mnohdy máme za samozřejmé. A když nás někdo upozorní, že se můžeme zeptat tady na toto, že to můžeme zpochybnit nebo se na to podívat z druhé strany, tak nám to řekne: Aha, pozor, je možný i jiný pohled na věc. Jako když někdo přijde a ukáže vám, že ne vždycky je ta věc takováto, dosud jste se s tím sice nesetkali, ale támhle za rohem to vypadá trochu jinak, zkusme se tedy jít podívat za roh. To mám na mysli tou

kultivací, že filosofie upozorňuje na věci, které jsme doposud měli za běžné, samozřejmé, neuvažovali jsme o nich a někdo nám teď řekne: pojďme o nich přemýšlet. A když se to člověk naučí, když to začne dělat sám, tak je kultivovanější, a když se pustí do nějaké debaty nebo hádky přímou, tak by měl být teoreticky, řekněme přístupnější a připraven děle debatovat před tím, než někomu...

F: (*předvádí gesto sackování*)

K: Tak až tam jsem nechtěl dojít, ale dobře, může být.

P: Máš k tomu něco, Bohumile?

F: Jenom maličkost. Samozřejmě ta pluralita, kterou filosofie nabízí, aniž o ni člověk vždy nutně stojí, to je asi určitě kultivace. Ale já teď chci říct ještě něco. Teď je mi jasné, že jdu na tenký led, a ještě k tomu budu trochu patetický, za což se dopředu omlouvám. Já mám pocit, že ve filosofii, v určitých dějinných koncepcích je prostě něco jako člověkoctrismus, který se nějakým způsobem vztahuje k určitému místu člověka ve světě – když to řeknu úplně banálně – a k nějakým etickým aspektům jeho spolužití v tomto světě. Už několikrát se mi stalo, že jsem měl pocit, že filosofie nebo filosofické spisy mi rozkryly nějakou dimenzi existence nebo spoluexistence s ostatními lidmi. Tím nechci říct, že mě filosofie naučila být dobrým, ale etická stránka jistého člověčenství pro mne nějakým způsobem ve filosofii tu a tam vysvítá. To je myslím hrozně důležitá věc. Já se omlouvám, že jsem trošku utekl z obecné roviny, ale takhle to vidím já.

P: To vůbec nevádí, osobní postoje mě zajímají samozřejmě nejvíce.

Je užitečné filosoficky problematizovat samozřejmé věci?

P: Ale budu ještě trošku šťourat. Mně samotnému totiž není jasná jedna věc. A můžu vzít jako příklad Sókrata, který byl velký šťourač. Kdykoli se Sókratés začal kohokoli tázat, tak mu vzápětí zbořil jeho představy o sobě a o svém vztahu ke světu, ale zbořil mu je přitom tím, že mu ukázal právě ty širší souvislosti, například: Tak podívej se, ty si myslíš, že spravedlnost je tohle, ale když k tomu přihlédneme takto a takto, tak najednou ti ta definice spravedlnosti nefunguje. A konečně ta otázka, u které si opravdu nejsem jist odpovědí: Je to užitečné pro toho člověka? Pokud ano, proč? Není mnohem jednodušší, a tím pádem možná i pro život lepší, si takové problematické věci nepřipouštět, vůbec neotevírat to, co nám komplikuje pohled na svět, skutečnost, život?

K: Je opravdu k zamyšlení, jestli je tady vhodné říct to slovo „užitečné“. Určitě je to problematické, protože to, co prováděl Sókratés a co můžeme nějakým způsobem napodobovat, to je hodně... – jak to říct slušně – nasírací.⁴

F: Nasírací, to je dobré. (*smích*)

K: Někdo přijde, má jasno a řekne ti: je to tak a tak, já chci udělat tady to a to. A ty mu řekneš: No jo ale představ si tohle, zamysli se nad tím. Tím mu to rozbiješ, ale už mu málokdy pomůžeš to znovu postavit, protože filosofie nedává recepty,

⁴ Omlouvám se za toto slovo, které v rozhovoru skutečně zaznělo a které není ve *Slovníku spisovné češtiny*. Nicméně je natolik trefné a nenahraditelné (ani jeden ze tří aktérů rozhovoru nenašel spisovnější alternativu), že jej zde přesto ponechávám. S vědomím, že to o filosofii mnohé vypovídá.

jak něco udělat. Ona ti to rozmlátí, rozhází ti kostičky, hodí ti do toho vidle. Možná ti řekne, jak někdo jiný někdy jindy řešil nějakou jinou podobnou situaci. Ale pak ti řekne – to bylo před třemi sty lety, to dneska to nemůžete takhle použít, musíte si to přizpůsobit. Ale jak, když máš další věc, která ti je jasná, a zase přijde někdo další a zase ti to rozbije? Tak co s tím? To pak můžeme sedět a říkat – vždyť já vlastně nemám ani jistotu v tom, že tady teď sedím a něco vykládám, protože to jsou všechno jenom shluky čehosi a možná se to odehrává jenom v něčím vědomí a tak dál – a dostaneš se prostě do... minimálně do bláznince, že ano?

F: Naštěstí lidé to takhle nedělají.

K: Protože to by nefungovalo, a proto nemůžu říct „je to užitečné“. Protože to rozbije ty zavedené způsoby jednání, komplikuje to život. Někdy se může ukázat rozbití toho stereotypu jako fajn, ale nemůže to být na denním pořádku. Je to sváteční záležitost.

F: Kolikrát se stane, že někomu začneš vysvětlovat přesně: Podívej se na to z druhé stránky. A občas jsi rád, že vyvázneš se zdravou kůží.

K: No jistě.

F: V lepším případě řekne: „Hele, ty seš studovanej, mlč jo.“ Nebo: „To jsme teda bohatý, když můžeme žít člověka, jako si ty.“ Ale pak jsou zase lidi, kteří tomu naslouchají, a já si nemyslím, že jim to asi úplně rozbije svět, to by asi nebylo fajn... Já nevím, jak to ti lidi berou. Ale obecně považují pluralitu názorů za dobrou věc, pokud to není taková ta pluralita za každou cenu, která končí v úplné relativizaci všeho. Představování možností, které nejsou pro toho člověka v jistém

momentě aktuální a které mu filosofie nebo i umění nabízí, to je pro mě vždycky pozitivní. Ovšem pokud to ten člověk žádá, pokud to nežadá, tak to pochopitelně nemá smysl.

K: Je třeba to dávkovat po kapkách. Jinak se v posluchačích vzedme jakási vlna odporu. Opravdu jenom velmi citlivě dávkovat, aby se z toho nestala záležitost odporná, toxická, která to všechno zabije.

Je dnes přijatelná Sókratova obhajoba takového filosofického štourání?

P: Ještě bych se vrátil k tomu Sókratovi, který sám říká (tedy jak mu to Platón dává do úst): Kohokoliv potkám, ať jste z Atén nebo jste cizinci – a teď přeženu jenom co do slov, ne co do smyslu – tak vás budu obtěžovat těmi svými otázkami, abyste mi skutečně ukázali, že pečujete víc o svou duši než o své tělo a než o svůj majetek.

K: Já se nedivím, že tak dopadl, on musel ty lidi hrozně nasírat.

P: To jsem se chtěl zeptat, jestli si myslíte, že...

K: Jo, to bylo naprosto z tohoto hlediska oprávněné, on obtěžoval a rozbíjel jejich komfortní život.

F: Navíc nevyžádaně.

K: Ještě nevyžádaně.

F: Což je horší.

P: Strašně se mi líbí, že teď jsme úplně mimo připravené otázky, ale jdeme po nějaké linii. Já přidám to, co by Sókratés řekl na svou obhajobu. Jednak by řekl věc, kterou dneska nevezmeme: To mi přikazuje bůh. To je jeho jedno odůvodnění, ale dá se najít i odůvodnění filosofičtější. Totiž on je přesvědčen, že

existuje jakási objektivní spravedlnost, stejná pro všechny, statečnost, moudrost a že tím, že rozbíjí všem jednotlivým lidem ty jejich částečné, možná trošku subjektivní nebo prostě jenom omezené představy o spravedlnosti atd., tak jim vlastně napomáhá na cestě k adekvátnímu uchopení těch morálních konceptů, které podle něj ovlivňují zpětně naše jednání. Je takové odůvodnění přijatelné ještě dnes?

K: Podle mě by to bylo zpochybnitelné nejenom dneska, ale i za jeho doby, protože to, co on považoval – jak to teď aspoň říkáš, jak tomu rozumím – za ty objektivní hodnoty, tak to je mnohdy dáno i cílem, který ten člověk sleduje. Jestli se chci opíjet a mým cílem je se zdevastovat a odejít co nejdřív z tohoto světa, tak přece cesta nebude sófrosyné a střízlivost, ale cesta bude právě se opíjet a devastovat se. A to je objektivní. A on mi nemůže vnucovat to, že mám chtít žít dobrý život, když já o něj nestojím. To je asi nereálný případ, ale já to záměrně takhle vyhrocuji.

F: V tomhle jsme vzácně zajedno. Já na tenhle druh mesiášství taky moc nevěřím. Myslím, že už i křesťané to pochopili, že přeci jenom, když se netážeš, tak ti nemá být vnučováno. Když ani jedna buňka v člověku není otevřená nebo k tomu nakloněná, tak to z mého pohledu nemá smysl, protože pak – jak říkal Josef – pravděpodobně spíše vyvoláš odpor druhé strany, averzi.

K: Může to fungovat maximálně jako nabídka, ale v určitém okamžiku, když vidím rezistenci, tak brzdím. A skončím s tím. Nechceš? Nechceš.

P: Tak se ukazuje, že Sókratés už je opravdu mrtvý. (*smích*)

Proč by měli (či neměli) všichni studenti fakulty absolvovat povinný kurz filosofie?

P: Ale my jsme se teď velice pěkně přiblížili k závěrečné otázce v části „co je to filosofie a jak ji máte, nebo nemáte rádi“. Filosofie je totiž povinným předmětem společného základu, který musí absolvovat všichni studenti fakulty. A otázka zní: Je to vlastně dobře? Proč to mají, nebo proč to nemají absolvovat? A jsem obzvlášť zvědavý na to, co řekneš ty, Bohumile, jako učitel studentů jiných oborů, jestli podle tebe je pro ně užitečné jim filosofii – a teď použiji silné slovo – vnučovat. Oni si nemůžou zvolit, jestli budou chodit na tělocvik, nebo na filosofii, musí na oboje. Je správné, smysluplné jim to z nějakého důvodu vnučovat? Josefe, ty jsi to taky kdysi učil, tak možná zase řekneš, jakým způsobem se to dá nebo může pojmut, aby to právě aspoň nějak smysluplné bylo, anebo že to prostě smysluplné vůbec není.

F: Já jsem rád, že tohle je konečně otázka, ve které převáží činy nad teorií. Já to vezmu maličko oklikou. Já jsem garantem doktorského studia teorie vyprávění. Před několika lety se doktorská studia reakreditovala, a víceméně jsem náš program nějakým zásadnějším způsobem aktualizoval. A samozřejmě první věc z povinných kurzů – a mluvím schválně o doktorském studiu – první povinná věc je tam filosofie, na kterou já jsem slyšel mnohé nářky z mnoha oblastí, hlavně z filologií, že je prostě zbytečná. Já úplně na rovinu říkám, že jsem vůbec neváhal ani jednu vteřinu a prostě filosofie zase je pro naše doktorské studium povinná – i když tam nemusela být. A chci, aby na ni naši studenti chodili. Prostě chci, aby té pluralitě

byli vystaveni. Já doufám, že právě pluralita je jim tam nabízena. Takže pro mě je odpověď jasná, vůbec o tom nepochybuji. Můžu pochybovat o filosofii, ale o tom, že by i doktorští studenti měli být vystaveni povinné filosofii, nepochybuji.

K: Nejdřív si odpovězme na to, jestli povinná filosofie ano, nebo ne, a když jsi zmiňoval tělocvik, tak bych řekl: Pokud bude povinný tělocvik, ať je povinná i filosofie – péče o tělo musí být v souladu s péčí o duši, když se vrátíme k tomu Sókratovi.

To je naprosto v pořádku. Samozřejmě bude následovat druhá otázka: Jak o tu duši pečovat, jakým způsobem? Tím, že budeme vykládat dějiny, jak někdo pečoval o duši? Nejsem si úplně jistý, tím spíše, že toto by třeba mohli znát už z dřívějších studií. Neustále dokola to opakovat asi nemá ten správný efekt a spíš to tu duši naopak drancuje. Takže možná najít nějaký lepší způsob, což se asi snažíme pořádkem. Co člověk na katedře, to jiný názor, jakým způsobem to dělat. A nakonec je to asi dobře, ať si ti studenti najdou toho odpovídajícího mentora. Někteří třeba o to nestojí, aby kultivovali duši tady tímto způsobem, a stačí jim ty dějiny, tak ať je mají. Třeba k tomu dospějí někdy později.

F: Anebo ne.

K: Anebo ne. Prostě jim to bude k životu stačit v takové podobě, v jaké to někde posbírali, a nemají žádné další touhy. Takže bych udělal nějaké minimum, aby alespoň tušili, že to existuje, že taková nabídka tady je, a jestli ji využijí, nebo ne, to už bych pak nechal na nich.

P: Já bych se ještě vrátil k tomu, co jste teď povídali, protože Bohumil mluvil o doktorském studiu –

F: Jo.

P: – a Josef, předpokládám, měl na mysli bakalářský stupeň. To je jedna otázka – filosofie na obou těchto úrovních, nebo jen na jedné? A potom mě ještě zajímá to odůvodnění. Bohumil řekl jasně – pluralita názorů, na doktorském studiu možná už i pluralita metod.

F: Ano, přesně tak, mně jde o metodologii, která tím může být obohacena.

P: A tys, Josefe, mluvil o péči o duši, což je hodně obecné. V čem by ta péče o duši, kterou by dávala ta bakalářská filosofie, měla spočívat?

K: To se můžeme vrátit k té kultivovanosti a zopakovat to. Což asi je zbytečné, protože to máš nahrané, takže si to pusť znovu – je to tam.

Pokud jde o to doktorské, souhlasím s tím, že ta metodologická výpomoc je asi to první, co bychom měli nabízet, a já se to skutečně snažím tak v těch přednáškách v doktorském studiu pro nefilosophy dělat, a to dokonce i na konkrétních příkladech – nabízet konkrétní způsoby, konkrétní návody nebo recepty, jakým způsobem se dá pracovat s textem, jak do něj vtělit různé způsoby nahlížení tak, aby to bylo přijatelné a čitelné pro oponenta, neurážející, aby věděl v každém okamžiku, na čem je, a nebyl našťvaný na autora, jehož práci musí z povinnosti číst, ale aby z toho měl i třeba nějaké minimální potěšení. A jak jsem zdůrazňoval, že filosofie je systém, který by měl být i trošku racionální, tak tam je také složka argumentační – co je v pořádku, co je zavádějící, jak by se argumentovat nemělo. Nejde jenom o čisté technickou skladbu toho argumentu, to má na starosti spíše Marek Picha, ale spíš o to, jakým způsobem vést čtenáře,

aby to nezabředlo do bláta, do mokřadů a podobně, ale aby byla pořád pevná půda pod nohama.

F: Jestli ještě můžu maličkost. Myslím, že metodologická výpomoc je dobrý výraz. Vlastně je tam ještě jedna věc, že dějiny filosofie jsou v mnoha ohledech opravdu dějiny hermeneutiky. Myslím hermeneutiku v tom širokém smyslu porozumění textu, dešifrování jeho významu a tak dále. Myslím, že tohle prostě nikomu nemůže uškodit. Zvlášť z hlediska filologie, kam asi nejvíce spadá to, co dělám.

Který svět je reálný a který fikční či fantazijní? A jak to lze určit?

P: Dobrá, děkuji. Tak tím jsme prošli soubor otázek, které se týkaly primárně filosofie. A teď mám takovou otázku, která asi není úplně dobře formulovaná, ale je takovým přechodem k dalšímu bloku otázek. Já jsem se už v té jedné otázce ptal, jestli je filosofie užitečná v reálném životě a v reálném světě. A teď chci přejít k mnohým různým světům a ta přechodová otázka je taková – prostě je takováto: Lze vůbec spolehlivě určit, případně jak lze spolehlivě určit, který svět je reálný a který je fikční či fantazijní?

F: Tak se mě radši zeptej, jestli je bůh, bude to rychlejší, člověče. (*smích*)

P: Hmm, to tam nemám, ale můžeme to přidat.

F: Josefe, dám ti přednost.

K: Ty jsi odborník na fikční světy, ne?

F: Ale právě jenom na ty fikční, víš? (*smích*) Já samozřejmě znám teorie toho, jak určit, který ze všech možných světů je ten reálný nebo ten aktuální, od Leibnize a tak dále, ale já samozřejmě nevím, co je

reálný svět. Víím, že asi reálný svět není ten fikční, protože mi nějak rozum napovídá, že přeci jenom když zavřu knížku (nebo přestanu poslouchat mluvené slovo nebo vypnu televizi), tak z toho fikčního světa můžu vystoupit – ale který je tedy ten reálný svět? Doufám, že je to svět, ve kterém mám nějaké psychofyzické počítky a ve kterém nějak funguji. Ovšem jestli je to jenom v mysli někoho jiného, to taky nevím. Od té doby, co jsem viděl *Matrix*, už si nejsem jistý vůbec ničím.

K: Všechny světy jsou fikční a reálný je ten z fikčních světů, který je nám nejbližší úrovnově.

F: To je taky možné. Akorát, ještě jednou, já nevím, jak tu knížku toho reálného světa zavřít, zatímco u toho fikčního světa to víím. U toho reálného – tedy taky asi víím, jak tu knížku zavřít. (*smích*)

K: Víš?

F: Asi bych věděl.

K: Jistě že víš, to víme všichni.

F: A ty víš, který svět je reálný?

K: Nevím. Napadá mne teď jméno britského filosofa Nicka Bostroma, který uvádí simulační argument.

F: Neznám, tak to se rád poučím.

K: Říká: My jsme dospěli do takového stádia technologického rozvoje, že jsme schopni simulovat jiné světy anebo brzo budeme. Přitom vesmír je natolik rozsáhlý, že je možné, že některá jiná civilizace už dávno je za touto hranicí a ty jiné světy skutečně simuluje.

F: My můžeme být...

K: A je jasné, že v simulovaném světě se to může vyvíjet zase tak, že tam vznikne jiná civilizace a ta zase může simulovat. A tak se to může zřetězit. To znamená, že v reálném vesmíru bude mnohem

víc simulovaných civilizací než reálných, protože těch reálných bude – asi jenom jedna. Jaká je pak pravděpodobnost, že my jsme ten reálný vesmír? Mizivá. My asi jsme právě tou simulací.

F: Tomu nějak bazálně rozumím. Zvláštní je touha člověka stvořit nebo alespoň nahlédnout nějakou alternativu reality – ať už je to ve vědě nebo v umění – ta touha je prostě neuvěřitelná. Mě to nepřestává fascinovat. Je to až taková hezeze: Bůh stvořil tento reálný svět, tak my si vytvoříme prostě další a další světy, budeme je multiplikovat, protože my jsme toho taky schopni. A ty světy mohou být velice realistické, mohou ovlivňovat naše životy. Literatura přece komunikuje s člověkem. Jsou literární díla, která ovlivnila celé generace lidí a jejich myšlení a jejich vztahování se ke světu. Opravdu mě ta snaha vytvořit nebo stvořit svět, který je alternativou reality, nepřestává fascinovat.

V čem se shodují a v čem se liší koncepce mnohých světů v přírodních vědách a v humanitních disciplínách?

P: Dobře, děkuji. Další otázka se k tomu volně pojí. Už tady zazněl ozvuk na jeden takový typický problém vzdělávání: vztah exaktních přírodních věd a humanitní problematiky, který nebývá vždycky úplně harmonický a přátelský. V obou těchto oblastech se přitom objevují v různých souvislostech koncepce mnohých světů, možná i mnoho různých typů koncepcí mnoha světů. Co budou mít ty koncepce jakéhosi mnohosvětového univerza v přírodních vědách a v těch humanitních společného a v čem se budou lišit? Lze tam

najít nějaké spojnice, anebo je to prostě něco úplně jiného?

K: Já bych řekl – jestli jsem to dobře pochopil – že v těch řekneme humanitních disciplínách nebo přímo v literatuře je to průhlednější, pokud tu jde o tu mnohosvětovost, protože víš od začátku: otevřel jsem knížku a jsem v jiném světě. Toto je fikce, toto je nějaký příběh. Můžeš se do něj ponořit, dokonce se ti může stát, že třeba po nějakém čase člověk znejistí: Četl jsem to, nebo jsem to někde viděl, nebo dokonce zažil? Ale v podstatě to rozlišení řekneme toho primitivního světa, kterému říkáme reálný, a toho fikčního máme pořád na paměti. Kdežto u těch přírodovědných oborů – teorie nám něco říká a dlouho jsme přesvědčeni, že mluví o tomto reálném světě. A najednou zjistíte, že mluví o jedenácti-rozměrném prostoru. Je to ještě tento reálný svět, anebo je to jenom matematická pomůcka, která slouží k tomu, aby popsala všechny ty veličiny a všechny ty hodnoty, které jsou pro tu teorii nezbytné? Je to jenom matematický jedenácti-rozměrný prostor, nikoliv fyzikální. Laik nemá moc šanci pochopit, kdy dojde k tomu zlomu a kdy se už ocitá spíše v tom abstraktním světě těch ideálních pojmů nebo těch veličin.

Nevíte, jak se to myslí, pokud nemáte ten aparát, který vás už zavede do jiného světa, ale pořád vám nutí to, že to je výpověď o tomto fyzickém světě. Kde je ta hranice, to nevíme, možná že je to tak, že žádná hranice neexistuje, že je to rozmazané, že můžeme plynule přecházet z toho přírodovědného mnohosvěta do toho našeho, kterému říkáme reálný, že ty hranice jsou jenom otázka naší rozlišovací schopností. Rozlišit tento stůl

a stůl, o kterém se píše v knížce, je dost snadné, to vidíme. Ale rozlišit stůl popsaný kvantovou mechanikou a newtonovskou fyzikou – to přesně nevíme, kde se vlastně ten přechod odehrál.

F: Jestli k tomu můžu maličkost. Pořád myslím, že spojnicí je touha simulovat alternativní světy, to asi bude stejné. Ale já bych ještě rozlišil mezi alternativními světy exaktních nebo přírodních věd, humanitních věd a fikčními světy a navázal bych na to, co říkal tady Josef. Myslím, že fikční světy mají jednu vlastnost, o které nedokážu říct, jestli ji mají i ty ostatní světy vědecké, ať už jsou humanitní nebo přírodovědné. To je právě možnost emocionálního zapojení. Jak řekl Josef: Prožil jsem to, nebo jsem to četl? Fikční světy v nás nějaké emoce vzbuzují. Nejsm si jistý, jaké emoce v nás vzbuzují světy vědy a jestli vůbec mají vzbuzovat emoce – v tom bych viděl rozdíl. Ale jinak si nakonec myslím, že to funguje podobně – touha vytvořit nějakou alternativu nebo popsat tu realitu do té míry, že vlastně nebude realitou a bude i sama sobě alternativou. Myslím, že to funguje jak v umění, tak ve vědách.

K: Ve mně třeba přírodovědné teorie dokážou vzbudit emoce.

F: Já jsem věděl, že to řekneš. (*smích*)

P: I pozitivně?

K: Jo.

F: Josefe, kdy ti bylo naposled existenciálně úzko ve chvíli, kdy jsi viděl sedmimenzionální prostor? (*smích*)

K: To jsem neviděl nikdy. Je to mnohem banálnější. Uvedu zase příklad: Realisté nebo materialisté rádi argumentují ve prospěch materiálního světa tak, že toto je ten tvrdý předmět (*bouchá do sto-*

lu), toto je ono, slyšíte to, vidíte to, cítíte odpor té látky. A teď to začneme zkoumat. Co to vlastně znamená, odpor té látky? Dojdeme na molekulární úroveň, atomární úroveň. Teď se poučíme, že atomy jsou vlastně jádra, elektronový obal a že ty atomy nemůžeme zmáčknout, protože ty elektrony se odpuzují a vlastně je to, jako když vezmete dva magnety a dáváte je stejným pólem k sobě, nepřiblížíte je, odpuzují se. A totéž je vlastně tady. Tyto věci se vlastně nedotýkají, protože ty atomy se v místě styku odpuzují, což je elektromagnetický odpor. Ale pořád Źukáme a máme pocit – tvrdá látka, ale ono to je vlastně spousta malých magnetů, které se odpuzují, a jenom to tak jako na sobě plave.

F: Ale pěkně to plave.

K: Pěkně, ano, drží to.

P: Můžu na to položit skleničku s vodou.

K: Ano a funguje to, jasně. Ale v základu je tady toto, akorát že těch drobností je tam tolik, že pro naši rozlišovací schopnost je to neprůhledné a my to vnímáme jako tady tento objekt, kterému říkáme tvrdé těleso. A to ve mně vzbuzuje emoce.

P: To těleso, nebo to vysvětlení?

K: To vysvětlení. To, že tímto způsobem můžeme vysvětlit něco, co se nám zdá naprosto jasně.

F: To jsem rád, že jsem potkal tak citlivého člověka. Ale já jsem to myslel pochopitelně tak, že fikční světy jsou udělané na to, aby s námi komunikovaly emocionálně. Ony jsou vlastně primárně nějakými analogiemi tohoto světa, zatímco světy fyziky asi ne nutně, naopak ony rozbíjejí naši představu toho reálného světa. Fikční světy ji do určité míry potvrzují.

P: A šlo by to pak druhově nebo nějak typově rozdělit – emoce, které záměrně vyvolávají tvůrci fiktivních světů, a emoce, které vzbuzují možná tak ne úplně záměrně objevy přírodních věd? Byl by tam nějaký jednoznačně vymežitelný rozdíl?

K: V tom záměru samotném – příběh vytvářím, abych vzbudil nějaké emoce, ale nevytvářím přírodovědnou teorii, abych vzbudil nějaké emoce. Ale může to být naopak: Mám už nějaké emoce a ty se podílejí na tom, že vytvářím přírodovědnou teorii. Třeba myšlenka nekonečného vesmíru nebo vůbec velmi velkého vesmíru – to už Blaise Pascal se nechal slyšet, že ho děsí mlčení té vesmírné prázdnoty. To je přece emoce. A mnohé to zasáhlo natolik, že nebyli ochotni připouštět nekonečný vesmír, protože to devastovalo jejich pocity. Teprve až od určitého stupně odvahy – nebo když už to nešlo dál ignorovat, se ta myšlenka začala připouštět. A stejně nemá vyhráno.

P: Potom je tam ještě to multiverzum.

K: Tam je možná nejspíše styčný bod. Nebo ne? Teď už si nejsem jistý. U těch fikčních světů víme, co je uvnitř, protože jsme je vytvořili. Tady jsme vytvořili teoreticky nějaké multiverzum, které vysvětluje to, co se reálně děje (nebo má ambici to vysvětlit), ale nejsme s to říct, co je uvnitř. To si můžeme jenom vymýšlet, protože z definice multivesmíru vlastně neexistuje kontakt mezi těmi jednotlivými vesmíry, tudíž ani žádná znalost o nich nám nemůže být k dispozici. Můžeme se jenom dohadovat a vymýšlet si, co tam asi je – růžoví sloni nebo úplně něco jiného.

Jsou vědecké teorie pouze vysvětlením a fikční světy pouze komunikátem?

F: Je jakákoli fyzikální teorie – ať už v sobě má nějaké alternativní světy, nebo nemá – komunikát? Já jenom přemýšlím nahlas, protože samozřejmě fikční světy jsou komunikát. Je jasné, že autor napsal text, aby si ho někdo přečetl a vzbudil v něm nějaké pocity. Je to tak i s tou vědeckou teorií?

K: To asi funguje ve více rovinách. Samozřejmě, že ta teorie je sepsána mimo jiné i proto, aby si ji někdo přečetl, takže komunikuje, ale primární je, aby to vysvětlilo skutečnost.

F: V tom tedy asi je velký rozdíl, protože fikční svět nevysvětluje skutečnost, ale primárně slouží jako nějaký estetický komunikát.

K: Myslíš, že příběhy nemají ambici vysvětlovat skutečnost?

F: To je dobrá otázka. Až to budu vědět, tak skončí literární teorie nebo teorie vyprávění. Určitě ano, kognitivní funkce komunikace skrze příběhy je samozřejmě důležitá. Vůbec příběh jako analogie – nefikční i fikční – funguje jako edukační nástroj, ale nemyslím si, že je to nutné jeho primární funkce. Já do toho nechci moc zabředat, protože to je ten nejtenčí led fikční reference a já sám navíc nejsem úplně zastáncem myšlenky, že fikční příběh nám dává nějakou zásadní informaci o naší existenci. Ale samozřejmě nabízí nějakou alternativní realitu, nějakou analogii, možná na tom švu mezi realitou a tím zobrazeným fikčním světem, v té alternaci nebo v té jinakosti tkví jeho síla...

K: Počkej, to se nedá zjistit?! Tak vezmu si současného autora a zeptám se ho, jaká byla jeho intence.

F: Ó, no jo, jenže ještě to má toho čtenáře. A intence autora je jedna věc –

K: Dobře, chtěl autor vysvětlit něco z tohoto světa, nebo nechtěl? Tak se ho zeptám: Proč píšeš tady ten papír?

F: Proč maluje umělec obraz, proč dělá umělec umění?

K: Chce asi něco sdělit.

F: Asi chce něco sdělit. Otázka, jestli nějakou zásadní informaci o světě nebo třeba jenom o sobě, o svém prožívání světa.

K: Tak to je taky součást světa.

F: Souhlasím, že nějaké sdělení tam je.

K: Pokud tam není sdělení, tak to vůbec nebudu číst. Tak ať si to nechá, když nechce nic říct.

F: Sdělení o světě tam bezesporu je, o nějakém subjektivním vidění světa, ale otázka je, jestli fikční příběh má nutně ambici svět vysvětlit, tam si nejsem jistý.

K: Ne svět jako takový, ale nějaký moment, nějaký jednotlivý rys...

F: Nebo chce třeba sdělit jenom nějakou emoci.

K: Takovou ambici musí mít, pokud ne, tak nevím, proč bych si měl takovou knížku kupovat a číst ji.

F: Ale důležitý není jenom autor a jeho intence. Myslím, že když někdo bude chtít třeba v Čapkovi najít nějakou zásadní informaci o světě, tak ji tam najde, a když ji tam prostě někdo chtít nebude vidět, tak ji tam nenajde a řekne: *Válka s mloky*, to je pěkná blbost, protože taková mloci nejsou.

K: Dobře, ten čtenář je jedna věc. Já jsem říkal, zeptejme se autora a zrovna tady tento příklad je jasný. Čapek chtěl něco říct, sdělit.

F: Asi ano, spíše ano.

K: Určitě. Já bych si na to vsadil.

F: Nemůžeš mu zavolat. (*smích*)

K: Nemůžu, to ne.

F: Ale dá se říct, že *Válka s mloky* vypadá, že by tam mohlo být nějaké sdělení o světě. Ale otázka je: Chtěl tedy vysvětlit svět? Vysvětlit asi není dobré slovo.

K: To není dobré slovo. On chtěl na něco upozornit, je tam nějaké sdělení. Čist příběh bez sdělení je ztráta času.

F: Vždycky je tam nějaké sdělení, musí tam být nějaká informace, ale otázka je, jestli ta informace je toho typu, jako je vědecká teorie – asi ne, že?

K: To ne, ale je to o tomto světě, o čem jiném by to bylo?

F: Ještě to může být o subjektu. Ale ty mi zase řekneš, že subjekt je součástí toho světa. Jasně, tak v tom případě je to vždycky o tomto světě.

K: No výborně. (*smích*) A přírodovědné teorie jsou také o tomto světě.

F: Ale jinak.

K: Samozřejmě jinak. Ale motivace je pořád sdělit něco o tomto světě. To je ta poslední instance, jinak nevím, proč bychom něco takového dělali.

F: Možná je tu ještě jeden rozdíl. Když budeš vytvářet fikční svět, tak si vystačíš s přirozeným jazykem, když budeš dělat jakoukoliv fyzikální teorii, tak v žádném případě. Tím nemyslím, že nemůže být popularizována přirozeným jazykem, ale ve chvíli, kdy začneš konstruovat, tak prostě potřebuješ specifický jazyk. U fikčního světa nepotřebuješ nic víc, literatura si vystačí s každodenním komunikačním kódem.

K: Ale neplatí to asi absolutně, záleží na tématu, o čem ten fikční svět má být.

F: Samozřejmě.

K: Když to bude fantasy a máš tam objekty, které nejsou v tomto světě, tak si musíš vymyslet nějaké termíny, neologismy. A utíkáš od toho přirozeného jazyka.

F: Já jsem tím chtěl říct, že nepotřebuješ nějaký metajazyk.

K: Předběžné studium k tomu nepotřebuješ, dozvíš se všechno přímo tam. Ale já bych spíš byl nakloněn tomu, hledat tam příbuzné věci. Vždyť kolik je knížek, které mají v titulu *Fyzika jako dobrodružství poznání*⁵ nebo něco podobného, příběh nějakého objevu. Mají tendenci to vykládat jako nějaký děj, dokonce napínavý, bez ukončení. Samozřejmě vždycky je tam na konci otázka, jestli to skutečně tak je.

F: Ano, ale jinak je spojitost fikčního světa s příběhem jednoznačná. To jsou dvě věci, které jsou od sebe neoddělitelné. Což asi zase v těch vědeckých teoriích není nutné. Ta může být vystavěna jako příběh, ale nemusí.

K: Není to asi jejím účelem. Kromě toho jako ona je budována trošku jiným způsobem. Nemusí mít ani jednoho autora, který by držel vypravěčskou linii. Každý k tomu může něco přidat, je to vlastně jako stavebnice. Někdo to pak může vyloužit jako příběh, ale to už je interpretace té teorie, to už je něco jiného.

Který svět je nejlepší a proč?

P: Dobrá, děkuji. Teď jsme si tady vytvořili spoustu světů. Který ten svět je nejlepší a proč? A je to otázka záměrně velmi široká, vlastně vágní, protože si to každý

můžete uchopit, jak chcete, můžete odpovídat v té rovině, v jaké chcete.

F: Z těch fikčních světů je jednoznačně nejlepší ten, do kterého jsem ochotný vstoupit ještě jednou.

K: Nevím, jestli jsem to pochopil. Který ze všech těch jako vymyšlených světů je nejlepší nebo ze všech existujících nebo jak?

P: Který svět je nejlepší ze všech možných a proč?

K: Ze všech možných je nejlepší ten aktuální.

P: A proč?

K: Protože je aktuální. Ty ostatní jsou jenom možné, takže nemůžou být nejlepší. Ten aktuální je nejenom možný, ale ještě i aktuální, takže má nutně něco navíc a je lepší.

P: Co když existuje opravdu to multiverzum, takže těch aktuálních je víc, ne?

F: Ale ty jiné neznáš.

K: Ale já o nich nevím, jestli jsou, nebo nejsou. A představa o nich je součástí tohoto aktuálního světa.

P: Ale potom tedy vlastně musíš říct, že nejlepší je ten, ve kterém žiješ ty.

K: Jo.

P: A co když zálibně otevřeš víc těch fikčních příběhů a světů, Bohumile?

F: To byla odpověď s nadsázkou. Samozřejmě odpověď na to, který z fikčních světů je nejlepší, je naštěstí tak individuální, že nemá smysl vůbec o ní uvažovat.

P: Ona to je trochu osobnější otázka. A bude následovat ještě osobnější.

F: Já vlastně nejsem nakloněn konceptu mnoha světů nebo mnohosvětí nebo jak to nazvat. Já si vystačím s těmi fikčními. Ale jinak bych asi odpověděl stejně jako Josef. Je to tento svět, protože o žádném lepším nevím.

5 EINSTEIN, Albert - INFELD, Leopold. *Fyzika jako dobrodružství poznání*. Aurora 2000 (původně *Physik als Abenteuer der Erkenntnis*, 1938).

K: Můžeme mít představu lepšího světa, ale pak by se ta otázka měla formulovat jinak, třeba: Jaké parametry byste vybrali a jak byste je nastavili, abyste sestrojili, zkonstruovali lepší, nejlepší možný svět?

F: O to už se pár lidí pokoušelo. Většinou jsou za nimi miliony mrtvých.

K: To nekončí dobře. A proto klobouk dolů – pokud jsme simulací – před tím programátorem, jestli to tedy takhle nastavil. A jak to vlastně nastavil, jestli si hraje s těmi parametry, nebo ne, jestli je mění, anebo je nastavil na začátku a už to nechal žít vlastním životem.

F: Ty bys byl hodně zklamaný, kdybychom nebyli simulace, vid? Celý život jenom tak jako žijeme v nějakém světě. Je to nuda... (*smích*)

K: Je to nudnější.

P: Počkej, nezaznívá tam teď možnost, že svět, ve kterém jsou simulované světy, je lepší než svět, který je jenom reálný, a žádné simulace v něm ještě nejsou?

K: Dobře. Mám tady před sebou dvě varianty: Vesmír, kde se teprve rodí civilizace, a vesmír, který už obsahuje spoustu úrovní nejrůznějších simulací a simulace simulací a tak dále. Který z nich je lepší?

P: Použil bys vůbec takové hodnocení?

K: To ne. Asi bych žádal z každého z nich nějaké údaje. A také kritérium, co má být lepší. Nejlepší je prázdný vesmír bez života, protože tam se neděje žádné příkoří. Jestli příkoří je vůbec to správné slovo, které se dá tady použít. To patří do lidské světa. Hvězdy asi nezažívají žádná příkoří.

P: Ona ta otázka míří právě na ta kritéria hodnocení, to je to „proč“.

K: Podle čeho to poznáme?

P: Proč byste za nejlepší svět považovali tady tento nebo nějaký jiný?

F: Jasně, samozřejmě můžu chtít svět bez válek. Bude ten svět lepší? Asi ano, protože když je člověk konfrontován s každodenním násilím, tak zažívá pocity úzkosti, zažívá i pocity solidarity a soucitu s těmi lidmi, kteří trpí, ale...

K: Ne, ne, já tě musím zastavit. Já se obávám, že ani to není tak jednoduché.

F: Dobře, tak povídej. Já jsem chtěl říct, že vlastně neznám svět, jak by vypadal bez jakékoliv války.

K: A přesto bys řekl, že bude lepší?

F: To si právě nejsem jistý. Pokud bych zvolil jako kritérium tohle, tak ano. Pokud bych mohl jako druhé kritérium říct, aby lidé neumírali, aby mí bližní neumírali, tak určitě. To by byl pro mě lepší svět...

K: Tady bych využil jednoho příběhu. Science fiction příběh, který měl jednoduchý motiv. Objeví se univerzální lék a lidé nemarodí.

F: A umírají?

K: Umírají, ale jsou zdraví. Jenomže jejich je samozřejmě mnohem víc. A to je obrovský problém, protože zdroje nejsou neomezené, a je moc zdravých, silných, schopných lidí, kteří nemají uplatnění. A je to celosvětová katastrofa. Stejně tak svět bez válek by znamenal mnohem víc lidí, mnohem větší tlak na zdroje, průšvih. Takže mi to vlastně potvrzuje to, že nejlepší svět je ten aktuální.

F: Taky souhlasím.

P: Teď na závěr jako byste přece jenom odpověděli. Předtím jsem měl dlouhou dobu pocit, že ani jeden si netroufáte stanovit žádné jasné kritérium nebo neproblematické kritérium, podle kterého bychom mohli říct lepší, či horší svět. Je to tak?

F: U mě určitě.

K: Jako že si to netroufám stanovit?

P: Anebo nechceš. Vyhýbal ses tomu. Ptal ses „podle čeho mám rozhodnout?“

K: Protože z těch příběhů, které jsem kdy přečetl, je mi jasné, že zvolíš-li jakékoli kritérium a to budeš prosazovat možná i na úkor jiných, tak to končí špatně. V podstatě jsou ty příběhy psány proto, aby ukázaly, že to takhle dopadne.

F: Tak ty bys nic neměnil?

K: Ale jo, ať se mění, ale rozhodně ne jako nějakým lusknutím prstu, nějakým zásahem. Když se o to sami přičiníme, tak fajn, ale diktátém ne.

F: My ten svět samozřejmě měníme, máme volby a tak dál.

K: Ne že bych chtěl zakonzervovat současný stav, protože to je pro mě aktuální a je to to nejlepší, co může být. Ne, ať se to mění, to nejlepší aktuální je to s těmi procesy, nikoliv zafixovat současnost, to v žádném případě.

P: Ale netroufáš si říct předem – tak, kdyby se to vyvíjelo tímhle směrem, bylo by to lepší, než kdyby se to vyvíjelo tímto způsobem?

K: Že bych ten potenciometr některého parametru štěstí a podobně posunul o něco víc? To bych si netroufal. To je vždycky průšvih, protože ten systém – aspoň mně to tak připadá – je tak komplexní, že nemáme vlastně schopnost dohlédnout, jaké důsledky bude mít ten který počin. Primitivní příklad: Je špatná úroda – problémy, velká úroda – problémy, kam s ní a podobně.

F: Polámané větve...

K: Netroufl bych si do toho zasahovat, a jestli tady tento náš svět je nějaký projekt doktorské dizertace –

F: Tak to mohlo být horší.

K: Tak mohlo to být samozřejmě horší. Možná už jich několik neobhájil. (*smích*)

Ve kterém ze všech světů byste chtěli žít?

P: Následující otázka už je přímo osobní: Ve kterém z těch světů byste chtěli žít?

F: Josefe, ty nám to dneska neusnadňuješ. Měl ses mě na začátku zeptat, jestli je bůh, a bylo by to fakt rychlejší.

K: Procestovat bych jich chtěl co nejvíc. Ne úplně všechny, třeba mrazivé světy, to ne. Nakouknout do nich, určitě, ale asi bych se vrátil sem. Tady to mám odzkoušené, vím, co a jak funguje.

F: Asi budeš zklamaný, ale já bych taky asi nechtěl žít v jiném světě. V těch fikčních vůbec ne, protože víme, jak to dopadá. Nahlédnout ano. Chtěl bych třeba vidět viktoriánskou Anglii. Fikční viktoriánskou Anglii.

K: Možná tedy, abych tě uspokojil, kdybys si musel vybrat, kdybys byl třeba vyhnancem...

P: Jo, to jsem měl říct hned na začátku: Ano, musíš si vybrat. (*smích*)

K: Tak bych chtěl skončit jako Dave ve *Vesmírné odysee* – to by se mi líbilo.

F: Ten konec byl takový hodně barevný...

K: Já si pamatuji ten závěr, jak on se vrací jako jakási ta bytost zpátky k Zemi a končí to tím, že dostal pěknou hračku. To by bylo zajímavé, ale spíš bych to neměl jako hračku, ale byl bych takový pozorovatel.

Viděl bych, jak to pokračuje. Což by řešilo to, co mi vadí na osobní smrti – nedočená detektivka, nedozvím se pokračování. Jak to bude tady s tím a s tím, co

tamten? Musíš odejít od rozečtené knížky a víš, že se k ní už nevrátíš. Toto by vyřešilo tady tento můj – ne problém, to není problém, protože to nemůžu řešit, ale ten pocit... Takže Dave, ano, chci být ve *Vesmírné odysee* Davem.

F: To je hezké, voda na můj mlýn – jak krásně ti fikční svět poslouží k tomu, abys našel náplň svého života jakožto vyděděnec, vyhnanec, tak prostě chceš skončit jako hrdina fikčního světa, to je hezké.

Já se toho vyhnanství bojím, takže si vůbec nedokážu zvolit. Já to opravdu nevím, já se omlouvám, odpověď neznám. Já to nemám jako Josef.

K: Takže kdyby přiletěli mimozemšťani a nabídli ti, že tě vezmou zpátky k nim domů, že to tam mají fajn, že nedojdeš žádné újmy a tak, letěl bys? Jednosměrná letenka.

F: Když by byli hezcí... Ty bys letěl, že?

K: Těžce bych váhal.

F: Já si nejsem tak jistý, já jsem tady docela spokojen.

K: Záleží na tom, kdy by to bylo.

F: Samozřejmě.

K: Kdyby to bylo dva roky před smrtí, tak bych asi letěl.

F: Ale zas kdyby ti bylo 18 a letěl bys, tak bys viděl to, co pravděpodobně nikdo jiný neviděl a nezažil. Kromě těch, co unesli.

K: Ale nemáš to pak komu říct, a to je strašné.

F: To musí být hrůza.

K: Kdyby se dalo vrátit, tak neváhám. Ale nemoc se vrátit a nemoc to sdělit, to mně přijde jako hrozně traumatizující. Alespoň si to odvozuji z toho pocitu, když jsem jezdil na začátku devadesátých let na první výjezdy do zahraničí. Teď

jsem tam byl sám, rodina doma a jediné spojení bylo koupit si telefonní kartu a telefonem v určité domluvené chvíli zavolat domů. A teď jim to nemůžeš všechno předat, všechno, co vidíš, čeho je člověk plný. To vyprávění, to byl slabý odvar. A mně vadilo, že to prožívám sám – a proto jsem uvítal první příležitost, kdy tam třeba žena mohla za mnou přijet, tak konečně jsem byl spokojený. Takže odjet sám daleko...

F: A nemoc ten příběh někomu vyprávět, že?

K: Nemoc to vyprávět, to je dost velký stres. Nevím, proč...

F: Nakonec jsme přišli na to, že jsme docela spokojeni tam, kde jsme.

Jaký je váš vztah k této katedře?

P: Poslední otázka: Jaký je váš vztah k této katedře ve srovnání se životem na jiných katedrách?

K: Já nemám s čím srovnávat, protože jsem nezažil nic jiného než tady tuto katedru. Vlastně jsem byl chvíli na technice, kde jsem učil budoucí inženýry filosofii, což byla drsná zkušenost. A jak to šlo, tak jsem toho zanechal. To jsem tam byl na studijním pobytu, ale učil jsem, protože tady jsem už absolvoval. To se nedalo přežít ve zdraví. Nemyslím kvůli těm studentům, ale kvůli kolektivu dalších kantorů, kteří to měli jako životní poslání. To bylo děsné. Takže to jsem v maximálně možné míře vytěšnil a znám vlastně jen tady tuto katedru.

Její historie se mi pojí tady s touto místností, kde býval sekretariát, tady sedávala paní sekretářka a tady byl stůl. Co mi utkvělo asi nejvíc, když se řekne historie

této katedry – ráno po osmé hodině jsme sem přišli, protože jsme se museli zapsat do knihy, že jsme na pracovišti. Tady jsme si zapálili cigáro, profesor Cetl dostal kafe od sekretářky a hodinu jsme tady tak seděli, kouřili paní Stratílkové pod nos – ona to všechno trpěla – a vykládali jsme: Co bylo včera, Cetl sledoval rakouskou televizi, tak co říkali v rakouské televizi, jaká debata tam proběhla, co jsme zažili, co budeme dělat.

Po hodince jsme se rozešli do svých kanceláří a Cetl pak ještě jednou, dvakrát za týden ty kanceláře obešel – „co zrovna děláte?“, „na čem pracujete?“ a tak. Ne že by kontroloval. Jen se zastavil ještě osobně, prohodil pár vět... Bylo to takové – nechci říct rodinné prostředí, to ne – taková enkláva, oáza před tím vnějším světem, která měla tykadla do Akády,⁶ kde jsme se setkávali s lidmi mimo fakultu, jako byl Skácel, jako byl Honza Steklík,⁷ chodili tam ještě i literáti, Dušan Šlosar, který nedávno zemřel, ale třeba i Grepl, a teď taková různorodá sestava, historici, Kolečka, samozřejmě Luboš Nový. A to byla vlastně druhá škola. Honza Steklík říkal: „To je ta škola“ a tady tomuto – fakultě – říkal školička. Tak to bylo takové pěkné rozdělení a tam jsme se fakt vyučili mnohému.

Co třeba dnešním studentům určitě chybí – ovšem je jich moc, nelze to takhle realizovat – ono se to pak promítlo i do zkoušení. My jsme měli strach přijít nepřipravení ke zkoušce, protože by to

byla ostuda. Ne protože bychom dostali blbou známku, ale byla by to ostuda, protože celou dobu jsme se tam u piva carmrali a co všechno jsme četli a jak všechno víme a přitakávali jsme, když vedli pánové moudré řeči – a pak přijít sem na oficiální půdu a nic neříkat, to by bylo trapné. Takže jsme se připravovali a učili a bylo to fajn.

Potom už jako zaměstnanec jsem si tady připadal fakt jako v nejlepším světě, přestože to byly roky osmdesát a podobně. Toto byla opravdu taková enkláva, která v podstatě chránila i lidi, kteří byli jinak pro režim nepřijatelní – Luboš Nový, Pavel Pácl a podobně. Byli tady dobře schováni, a dokonce mohli publikovat – i když ne pod svým jménem. Dneska by to bylo nemyslitelné, aby Jiří Cetl vydal cizí článek. Ale tehdy to byl modus vivendi pro některé lidi, všichni okolo to věděli, a tak to dobře fungovalo. To nejsou nostalgické vzpomínky, jenom vzpomínám, jak to bylo, jak to fungovalo, jak jsme mohli v té situaci docela dobře přežít. Samozřejmě byly úlitby, když se psal článek, tak tam muselo být „v duchu dialektického materialismu“ na začátek a nakonec „jak se potvrdilo, tak dialektický materialismus...“ A mezi tím mohlo být v podstatě cokoliv.

A proto taky jsem si zvolil přírodní vědy, jednak mě zajímaly samy o sobě a jednak jsem tam byl vlastně naprosto volný, svobodný, protože tomu málokdo rozuměl a když už, tak se dalo dobře argumentovat právě tou tvrdou přírodní vědou: Toto tak je, hotovo. Ale nějaké další ideologické řeči se odbyly právě těmi úvodními větičkami a bylo dobře vystaráno, takže to člověk mohl dělat

6 Tehdejší Akademická kavárna na rohu ulic Gorkeho a Jaselské.

7 Viz GABRIEL, Jiří. Brněnská léta Jana Steklíka: Janu Steklíkovi na rozloučenou. *Studia philosophica*. 2018, 65(1–2), s. 91–99.

i s dobrým pocitem, s čistým svědomím. Na rozdíl od těch disciplín jako etika, kdy jsem měl pocit, že ty úlitby už nejsou jenom úlitby. Tam to bylo horší, to mně nesesedlo. To byly všelijaké ty morální kodexy socialistického člověka a takovéto věci. To nebylo úplně ono. Ale tady se to učilo zase dobrým způsobem. Jak nás to učil Jiří Gabriel: Sedli jsme si tam v pracovně na lavici a on nám vykládal spíš o tom, jak dělal religionistický výzkum, a řeč byla o všem možném. To bylo takové dobré místo, kde se dalo dobře bavit.

P: Díky. Co ty, Bohumile?

F: Já to mám jednodušší, s touhle katedrou mám společné jenom to, že jsem tu kdysi studoval, byť musím říct, že z důvodů, které už si přesně nepamatuji, jsem se s některými lidmi skamarádil víc než třeba na jiných katedrách, na kterých jsem studoval. Takže můj vztah k téhle katedře je, řekl bych, dlouhodobě přátelský s dílčími – a teď musím najít to dobré slovo...

K: – nepřátelskými – (*smích*)

F: ... ne, ne, ne. Dejme tomu s dílčími epizodami, které nebyly z ideálního světa, ale o tom nechci mluvit. Každopádně

dlouhodobě vztah dobrý, jenže problém je, že tu katedru znám jenom jako student nebo teď jako kamarád lidí, kteří tu učí, takže já moc srovnat nemůžu, můžu akorát říct, že atmosféra ve druhé půlce devadesátých let, kdy jsem tu studoval, byla aspoň ke mně velice vstřícná. Musím říct, že konzultace U Čápa a další a další věci byly důležitou součástí mého tehdejšího života.

Mně to tu přišlo, až zase na malé výjimky, jako docela dobré místo pro práci a pro život, asi to i bylo vidět, že je tu taková odlehčená atmosféra, že to funguje v dobrém – tím neříkám na úkor odborné práce. Ale já mám dneska celkově pocit, že až na výjimky opět tato fakulta vlastně funguje dobře a má katedry, které fungují, jak mají, aspoň některé. Třeba tam, kde jsem teď, jsem velice spokojený. Ale jak říkám: znal jsem to tady jako student a jsem rád, že to můžu pozorovat zpovzdálí a můžu být literárním teoretikem, což jsem si vybral.

P: Já vám moc děkuji, bylo to opravdu skvělé.

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

